

CRIMA SI PEDEAPSA

-analiza literara-

de Dostoevski

Romanul Crima si pedeapsa (1866) a consacrat gloria literara a lui Dostoevski aparand pentru prima data in revista Russki Vestnik. Urmarit cu interes de contemporani si tradus in aproape toate limbile europene, romanul Crima si pedeapsa a reprezentat si o prima inchegare literara mai completa a conceptiei sale filozofice.

Crima si pedeapsa este primul roman social-filozofic al lui Dostoevski care trateaza cu o foarte mare seriozitate psihologia crimei. Punctul de plecare al filozofiei lui Dostoevski este adversitatea fata de burghezie si sistemul capitalist. Astfel una dintre preocuparile tematice preponderente ale scriitorului este reliefaarea suferintelor si a mizeriei la care este condamnata majoritatea oamenilor.

Dostoevski aseaza ideea principala a romanului si anume crima in miezul controverselor epocii si realizeaza aceasta dezbatere in cadrul unei naratiuni beletristice, respectand in permanenta toate regulile constructiei epice. Autorul lasa in permanent impresia ca nu face decat sa relateze intamplarile petrecute in viata unui numar limitat de personaje si intr-o perioada de timp relativ scurta.

Firul principal al subiectului este motivarea crimei iar in continuare motivarea impulsurilor care-l conduc in cele din urma pe eroul principal sa-si recunoasca vina.

Crima si pedeapsa ilustreaza mobilitatea metodei dostoevskiene de lucru, sistemul de mutatii proprii creativitatii de acest tip. Situat la antipodul clasicismului nu numai prin sursele de inspiratie si rezultatul finit, ci si prin drumul strabatut de la obiect la continutul artistic, romancierul isi schimba permanent proiectele, pe tot parcursul realizarii lor. Unghiul sau de vedere este cu desavarsire lipsit de fixitate, si oricat de certe la inceputul elaborarii , intentiile sale sufera pana la sfarsit intotdeauna transformari esentiale. Romanul lui nu ni se infatiseaza de aceea ca monolit , sculptat intr-un unic si nefisurat bloc de marmura, ci ca o impletire de motive mozaicale contrastante si chiar contrdictorii. Crima si pedeapsa este dintre toate romanele lui Dostoevski cel mai « rotund » , cel mai « construit » , cel mai apropiat perfectiunii traditionale.

Actiunea romanului se desfasoara in anul 1865 , marcat de o grava criza financiara, si nu intamplator debuteaza povestea lui Raskolnikov sub semnul aceleiasi crize. Familia lui se afla in pragul mizeriei, el insusi trebuie sa isi intrerupa studiile din cauza starii materiale precare ; pentru a-si ajuta mama si fratele , Dunia vrea sa se vanda , intocmai ca prostituatele de rand. Ce putea fi mai firesc in Petersburgul mizeriei si al camatarilor decat uciderea si jefuirea unei camatarese ?!

Tema capitalului si a pauperitatii isi ocupa pentru intaia oara locul sau central in literatura rusa, motivul banilor , intonat in Oameni sarmani si reluat in variatiuni continue in Adolescentul , devine un adevarat laitmotiv in Crima si pedeapsa. Familia Marmeladov este nucleul dezbaterii nemijlocit si ostentativ sociale intreprinse de Dostoevski in romanul sau. Vechea si permanenta lui preocupare pentru umilitiia si obiditii soartei isi atinge adevaratul ei apogeu.

Raskolnikov este baiatul unei familii cu venituri foarte modeste (mama sa e o vaduva cu o pensie infima) si care pentru a urma cursurile la Facultatea de drept a Universitatii din Petersburg, trebuie sa isi castige singur banii. El pierde lectiile si neputand plati taxele cuvenite este eliminat din universitate. Raskolnikov isi iubeste mama si sora si sufera crancen din cauza ca in loc sa le sustina, le obliga la sacrificii.

Primirea unei scrisori de la mama sa , perspectiva sacrificiului rusinos al surorii alimenteaza revolta tanarului si il intereseaza in hotararea sa mai veche de a-si omori camatara, hotarare pe care o abandonase in ajun, dupa vizita « de proba » la camatara. Roskolnikov vede prin crima sa o sansa pentru ai feri de mizerie si umilinta pe cei care ii sunt dragi. Aceasta motivare il determina sa creada ca ar avea dreptul sa incalce normele morale obisnuite in folosul oamenilor. Aceasta gandire este influentata de discutia dintre studentul si ofiterul din restaurant , discutie pe care Roskolnikov o aude si pe care o retine , deoarece ideea studentului coincide intr-un mod ciudat cu propriile sale framantari.

Romanul motiveaza crima prin mizerie, motivare amplificata si prin destinul familiei Marmeladov si prin alte tablouri de mizerie si suferinta la care asista Roskolnikov.

Ideea predestinarii este sugerata nu doar prin coincidenta intamplarilor, dar si prin existenta unor forte inexplicabile , care il dirijeaza pe Roskolnikov , il obliga sa treaca prin Semmaia cu toate ca drumul lui nu era pe acolo. In discutia cu Porfin Petrovici, la observatia acestuia ca « ma rog » ce se va intampla daca oamenii obisnuiti vor incepe « sa taie la dreapta si la stanga », Roskolnikov raspunde ca din acest punct de vedere nu e justificata vreo ingrijorare , intrucat acesti oameni mici se sperie singuri de ceea ce au facut si se executa singuri « se pocaiesc in public – ceea ce este frumos si e o pilda inaltatoare ; intr-un cuvnt, nu aveti nici un motiv sa va nelinistiti din pricina lor...Exista o anumita lege in aceasta privinta ».

Complexitatea relatiilor intre diferite personaje il determina pe cititor sa vada in soarta lui Roskolnikov in primul rand o tragedie determinata de nedreptatea sociala. Pe tot parcursul actiunii Roskolnikov, fiind un personaj complex manifesta o varietate de trairi sufletesti : compasiunea pentru Marmeladov si familia acestuia (fara de care nu putea sa aiba loc intalnirea cu Sonia, hotaratoare pentru destinul personajului), indignarea impotriva casatoriei Duniei cu Lujin, interesul pentru orice suferinta omeneasca (intalnirea cu fetita beata etc.).

Il aparuse ideea de a trece peste piedicile absurde pe care oamenii si le ridicasera in fata, de a-si verifica personalitatea de a incerca , de a indrazni .

« N-am ucis casa o ajut pe mama, aste-s vorbe ! N-am ucis ca , obinand mijloace si putere, sa ajung binefacatorul omenirii ! Nu pentru asta ! Am ucis si atata tot ; am ucis pentru mine si in clipa aceea desigur, nu ma gandeam deloc daca am sa ajung binefacatorul omenirii sau am sa fiu toata viata un parazit social !...N-a fost banul motivul principal ca am ucis. Sonia , altceva m-a indemnat(..)atunci voiam sa stiu daca sunt si eu un paduche ca ceilalti sau sunt un om in toata puterea cuvantului. Daca voi putea sa trec peste unele piedici ? Daca voi putea sa ma aplec si sa ridic de jos puterea ? Daca sunt o faptura tremuratoare sau am dreptul... ». Piedica peste care se simte obligat sa treaca este viata aproapei , fie el tata, iubit sau un necunoscut : inlaturandu-i , aparent motivat sau gratuit , aceste fiinte isi asuma prerogativele judecatorului suprem , se substituie – in viziunea dostoevskiana –lui Dumnezeu.

Asasinul se simte izolat , insingurat , incapabil de a-si iubi mama ori sora, de a dialoga cu semenii sai (cu exceptia Soniei care ii ramane fidela tot timpul). Este semnificativa intentia romancierului de a-si constrange eroul « sa-si zboare creierii » ca si gratierea lui ulterioara. In ceea ce-l priveste pe Raskolnikov, condamnarea lui a fost comutata in doar opt ani de munca silnica cu deportare, judecatorul-autor prevazand din timp disponibilitatile sale pentru « invierea lui Lazar ».

Suferinta este ideea etica centrala a lui Dostoevski . Omului ii e harazita suferinta, el trebuie sa se curete de pacat prin chinuri multe si grele. Lovitura de teatru de la capatul celei de a doua intalniri cu anchetatorul – neasteptata marturisire a falsului criminal , tocmai cand nervii lui Roskolnikov sunt pe cale de a ceda si arta psihologica a lui Porfiri Petrovici a reusit aproape sa-i infranga rezistenta-indeplineste in roman nu numai o functie arhitectonica , ci si una de continut , morala si filozofica. Ea amana deznodamantul fatal, pentru ca Dostoevski nu vrea ca

Raskolnikov sa cada intr-o capcana, ci sa isi recunoasca el insusi , vinovatia, in numele unei anume « idei » - si de fapt apropie acest deznodamant in masura in care ilustreaza in ochii adevaratului ucigas aceasta idee. Daca oameni nevinovati se denunta , vor sa se descarce de pacatele lor suferind pentru a le altora , atunci cu atat mai mult se cuvine recunoscuta crima faptuita cu adevarat !

Raskolnikov din Crima si pedeapsa va incerca experienta supraomului : depasirea zidului moralei comune ; dar va suferi esecul : delictul se va intoarec impotriva lui din pricina acelei intime prezente a lui Dumnezeu in constiinta vinovatului, care este remuscarea si in aceasi timp, mantuirea.

Pe de alta parte, personajele pozitive (ideale, in conceptia autorului) sunt zugravite mult mai palid. Razumihin si Dunia se comporta firesc , dar nu se intiparesc in memorie, sunt sterse. Razumihin ,desi se ingrijeste de Raskolnikov cat este bolnav si castiga prin naturaletea si sufletul sau bun admiratia mamei lui Raskolnikov cat si a Duniei , aflat impotriva socialistilor si pentru virtutile « solului » natal, este doar un : « baiat bun». Judecatorul de instructie Porfiri Petrovici e ingenios, bun psiholog (analiza psihologica a comportarii lui Raskolnikov inainte si dupa crima o face mai ales prin intermediul acestui personaj), dar si el e un om prea obisnuit , iar in roman are doar o functie nu si un rol. In ciuda prezentei sale relativ « sterse » in roman (pronunta cele mai putine cuvinte) , Sonia Marmeladova ramane unul din personajele celebre ale literaturii universale. Sonia desi face parte din categoria oamenilor umili , ea il determina pe Raskolnikov sa marturiseasca crima. Astfel ea reprezinta o intrupare a principiului smereniei, a frumusetii uname pe care sacrificiul o pastreaza in om , chiar daca soarta il impinge in mocirla (Sonia fiind prostituata pentru a-si asigura existenta).

Crima si pedeapsa este romanul tulburarii sufletesti a lui Raskolnikov , care savarseste crima datorita mizeriei in care traieste incalcand regulile morale si fraternitatea umana. Trairile sufletesti intense a le personajului pot da dovada uneori de cinism acesta fiind chiar mandru de crima pe care socoteste ca a savarsit-o pentru o cauza nobila. Crima si pedeapsa este povestea unei aventuri, a unui destin. Nu doar pentru ca Raskolnikov participa la douazeci si sapte din cele patruzeci de episoade ale romanului , sau pentru ca in cele doua saptamani, scurse de la prima vizita la batrana camatareasa pana la autodenuntare, el se afla permanent in centrul actiunii (care dureaza efectiv doar noua zile si jumatate), ci mai cu seama fiindca toti ceilalti eroi ai cartii – sora si mama lui, Sonia si Razumihin, Lujin si Svidrigailov – sunt laturile, valentele , posibilitatile sale , tot atatea fatete ale unuia si aceluiasi caracter. Crima si pedeapsa este povestea unei idei, pe care o intruchipeaza , pro si contra , toate personajele cartii nu si Raskolnikov : ideea naturii lor superioare, infrangand obstacolele , a luptei cu stupidele prejudecati umaniste, a alesilor ce dispun in voie de inertul material uman , a conducatorilor cu drepturi nelimitate si subjugand pe temeiul unui plan calculat la rece milioane de sclavi, a fortei neinduratoare careia trebuie toti sa i se supuna fara sa cracneasca, ideea cesarismului, ideea napoleoneana, ideea supraomului !

Crima si pedeapsa este si o antologica sociografie peterzburgheza, monografia orasului monoton si cenusiu, mohorat, mucegait, dospind de vicii, cu ulite intunecoase si piete murdare, cu birturi in care scandalurile se tin lant si camere de hotel in care s-au cuibarit plosnitele, cu umbre slabite de foame, innecate in alcoolism si prostitutie, cu podurile de pe care nenorociti ajunsi la capatul puterilor se arunca in apa tulbure si rece a Nevei.